

тільки визначеність стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, а і налагодження системи реалізації державної регіональної політики, яка б забезпечила готовність регіонів до неухильно зростаючого конкурентного тиску на внутрішньому та зовнішніх ринках у боротьбі за матеріальні, фінансові та людські ресурси, а також можливість ефективного використання регіональних систем та комплексів.

Джерела та література:

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України за 2011 рік [Електронний ресурс] : Фонд «Ефективне управління» у партнерстві з Всесвітнім економічним форумом. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/uploadfiles/documents/ukraines_competitiveness_report_2011_ua.pdf
2. Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Додаток до рішення обласної ради №132/7. – Дніпропетровськ, 2011. – Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/official-records/complex>
3. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О.М. Шпильової: м. Дніпропетровськ: Державна служба статистики України, 2012. – 513 с
4. Статистичний збірник «Регіони України». Частина II / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 801 с.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2012. – 559 с.

Вершицький А.В.

УДК 330.357:338.48(477.75)

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КРИМУ

Анотація. У статті досліджено питання сталого розвитку та конкурентоспроможності туризму, проаналізовано загальні міжнародні індикатори розвитку туризму, обґрунтовано необхідність визначення показників сталого розвитку туризму і його окремих компонентів для різних рівнів управління. Запропонована модель сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, туризм, конкурентоспроможність, індикатор, дестинація, регіон, рейтинг, інфраструктура.

Аннотация. В статье исследованы вопросы устойчивого развития и конкурентоспособности туризма, проанализированы общие международные индикаторы развития туризма, обоснована необходимость определения показателей устойчивого развития туризма и его отдельных компонентов для различных уровней управления. Предложена модель устойчивого развития туризма на региональном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, туризм, конкурентоспособность, индикатор, дестинация, регион, рейтинг, инфраструктура.

Summary. The article explores the issues of sustainable development and competitiveness of tourism; the common international ratings' indicators in tourism are analyzed. The necessity of determining the indicators for sustainable tourism development and its individual components for various levels of management is grounded.

New mechanisms and approaches to solving management problems of social and economic territories development in economic conditions are required. The level of competition between countries and regions of the world is growing and promotes the necessity for tourism competitiveness ranking.

The theory of sustainable development system approach to the most pressing problems is associated with providing a stable, proportional and balanced development.

The aim of the article is to develop a method of evaluation of sustainable tourism development through a system of indicators.

There are three main groups the indicators of sustainable development at the national level: economic, environmental and social (characterizing parameters of different formats of sustainable development). They must be aligned with the strategic goals of sustainable development and refined compared to international indicators. The initial list of indicators for sustainable tourism development was proposed and approved by the European initiative in 10 European countries for the coastal zone. The test results led to the development of the core set of indicators that are recommended as a priority.

The basic principles of selection of indicators for sustainable tourism development should be: harmony, balance, relevance, availability of statistical data, accessibility, truthfulness, comparability, and predictability. The existing indicators should be adapted to national conditions and needs.

The system of indicators for sustainable tourism development provides effective management and control of all the important areas of regional tourism development.

The practical implementation of the developed system parameters is performed by dynamic programming with mandatory compliance verification of forecast procedures.

Keywords: sustainable tourism, competitiveness indicator, destination, rating, region, infrastructure.

Актуальність теми дослідження. Проблема забезпечення сталого розвитку регіонів України у посткризовий період набуває особливої актуальності. Необхідні механізми та підходи до вирішення проблем управління соціально-економічним розвитком територій в нових економічних умовах. Фінансові витрати в умовах дефіциту бюджету та неефективності економіки повинні бути більш обґрунтованими і здійснюватися об'єктивно з позиції перспектив розвитку території. Теорія сталого розвитку системно

підходить до розгляду найгостріших проблем, пов'язаних із забезпеченням стабільного, пропорційного та збалансованого розвитку [1,2,3].

Рівень конкуренції між країнами та регіонами світу постійно зростає та приводить до необхідності створення рейтингів конкурентоспроможності туризму. Рейтинг необхідний для визначення місця регіону за рівнем розвитку туризму, має стимулюючий вплив на просування регіону на ринку, а також рейтинг є інструментом управління розвитком туризму на різних рівнях.

У світі розраховується велика кількість індексів, що характеризують різні аспекти розвитку національних економік (Глобальний індекс конкурентоспроможності [4], Індекс легкості ведення бізнесу та ін.), а також спеціальний для галузі туризму Глобальний індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму [5]. Згідно з останнім індексом, в 2013 р. Україна посіла 76 місце в рейтингу країн.

Діюча Стратегія економічного та соціального розвитку АР Крим встановлює, що одним з основних пріоритетів розвитку регіону є «...соціально орієнтоване, екологічно безпечне економічне зростання, стійкість якого базується на ефективному використанні всіх видів наявного місцевого територіального потенціалу» [6]. Існує безліч факторів, що визначають успіх туристичної індустрії в регіоні, дестинації. Для їх систематизації необхідна побудова інструментарію інтегральних індексів оцінки рівня розвитку туристичної діяльності та здійснення порівняльного аналізу.

Питання сталого розвитку та конкурентоспроможності туризму розглянуті в роботах багатьох вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: Ткаченко Т.І. [1], Цюхля С.Ю. [7] та інших. Різні системи рейтингів та показники сталості розглянуті в документах міжнародних організацій [3,4,5], та в наукових роботах [1,7,8]. Але розробка збалансованої системи сталого розвитку туризму в цілому, та окремих його складових на регіональному рівні залишається достатньо актуальною у теперішній час.

Метою статті є розробка методики оцінювання сталого розвитку туризму за допомогою системи показників.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняними і зарубіжними вченими визнається необхідність визначення показників (індикаторів) сталого розвитку туризму і окремих його компонентів для різних рівнів управління, розробки методологічних аспектів їх визначення, аналізу стану і тенденцій [1, с. 164]. Необхідність визначення системи індикаторів визначається наявністю безлічі шляхів досягнення стратегічної мети, деякі з яких можуть виявитися не досить ефективними [1].

Дана система індикаторів для туризму повинна бути узгоджена «...з основними індикаторами сталого розвитку суспільства на міжнародному, національному, регіональному, галузевому рівнях та на рівні окремих суб'єктів туристичного бізнесу» [1, с. 164].

Необхідність розробки індикаторів сталого розвитку була відзначена в «Порядку Дня на ХХІ століття», прийнятій на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Визначити оптимальний обсяг показників сталого розвитку досить складно у зв'язку з тим, що використання заниженого числа показників загрожує небезпекою виходу з під контролю важливих напрямків розвитку, а при необхідності спостереження за великим числом показників збір та аналіз даних можуть стати невиправдано дорогими і трудомісткими. У зв'язку з цим, оптимальна систематизація показників сталого розвитку може бути проведена згідно загально визнаною методикою підсистемного розмежування (Х. Боссель) [8]. Відповідно до неї, територія (регіон, місто) може бути представлена у вигляді сукупності підсистем, виступаючих основними частинами антропосфери, тобто сфери, що відчуває на собі вплив людського суспільства. З іншого боку на суспільство впливають системи факторів та інститутів:

- індивідуальний розвиток (громадянські свободи і права людини, соціальна справедливість, індивідуальна незалежність і право на самовизначення, здоров'я, право на працю, соціальна інтеграція та участь у соціальному житті, рівень матеріального благополуччя, кваліфікація, спеціалізація, відпочинок і дозвілля, творчість і т.д.);
- соціальна система (динаміка населення, етнічний склад, розподіл доходів і класова структура, соціальні групи і організації, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення та ін.);
- політичне управління (уряд і адміністрація, державні кошти та податкова політика, участь у політичному житті суспільства і рівень демократії, вирішення конфліктів (національних, міжнародних), політика у сфері прав людини, демографічна і імміграційна політика, правова система, контроль за рівнем злочинності, політика міжнародного співробітництва, політика в галузі розвитку технологій та ін.);
- інфраструктура (інфраструктура міст та сільської місцевості, транспорт і розміщення промислових об'єктів, система постачання електроенергії, води, продовольства, промислових товарів, послуг, видалення відходів, послуги в області охорони здоров'я, зв'язок і засоби масової інформації, матеріальна база в галузі освіти та професійно-технічного навчання, загальнонаукові дослідження і дослідження в галузі розвитку);
- економічна система (виробництво і споживання, платіжні засоби, підприємництво і торгівля, праця і найм, дохід, ринок, міжрегіональна торгівля та ін.);
- ресурси і довкілля (природне середовище, атмосфера і гідросфера, природні ресурси, екосистеми, біологічні види, виснаження не відновлюваних ресурсів, регенерація поновлюваних ресурсів, поглинання відходів, переробка матеріалів, забруднення навколишнього середовища, екологічна деградація, асимілююча здатність навколишнього середовища) [8].

В даний час існує декілька загально визнаних світовою спільнотою міжнародних концепцій сталого

розвитку:

1. показники сталого розвитку ООН, 2000 р. (134 показника, 4 групи показників) [1,8];
2. показники сталого розвитку Концепції сталого розвитку - 3, 2006 р., (50 показників розбиті на 15 тем, 48 підтем) [8];
3. індикатори соціального розвитку Організації економічного співробітництва та розвитку (2001, 2003, 2005, 2006, 2009 рр.) (Близько 30 індикаторів розбиті на 8 груп по соціально значущим сферам) [1,8].

Серед індикаторів сталого розвитку національного рівня виділяють три основні групи: економічні, екологічні, соціальні, що характеризують параметри різних форматів сталого розвитку. Вони повинні бути узгоджені зі стратегічними цілями сталого розвитку країни і уточнені в порівнянні з міжнародними індикаторами [1].

Методологічною основою кількісної та якісної оцінки розвитку туризму як системи, її окремих підсистем і елементів на різних стадіях розвитку мають стати конкретні показники - індикатори, абсолютне значення яких може змінюватися в певні періоди часу в процесі еволюції. Етап переходу і забезпечення сталого розвитку туризму обумовлює необхідність розробки системи показників - індикаторів нової якості. Вони повинні забезпечити моніторинг, контроль і аудит дотримання принципів розвитку [1].

Для моніторингу та координації процесу сталого розвитку, поліпшення процесу планування UNWTO запропонувала використання вищезазначених загальних міжнародних індикаторів в туризмі. Первинний перелік індикаторів сталого розвитку туризму запропоновано і апробовано в європейській ініціативі VISIT в 10 країнах Європи для прибережної зони. Результати тестування зумовили розробку основного переліку індикаторів, які рекомендовані як пріоритетні [1].

До експериментально обраних UNWTO індикаторів-показників відносяться дев'ятнадцять груп, що характеризують різні формати сталого розвитку туризму для прибережної зони дестинації (якість води, стан охорони навколишнього середовища, рівень екологічної освіти, перенаселення і щільність населення в прибережній зоні, сезонність функціонування економіки, різноманітність послуг розваг, управління процесом утилізації відходів, ступінь злочинності, дотримання санітарно-гігієнічних норм в закладах ресторанного господарства та інших об'єктах туристичної інфраструктури, доступність пляжної зони, охорона біологічних ресурсів, рівень цін на туристичні продукти, рівень заробітної плати в туристичній індустрії, фінансування заходів з охорони навколишнього середовища, наявність тіньового ринку послуг, соціальний вплив та ін.) [1].

Наведена вище система Х. Боссель може бути агрегована до трьох підсистем (рис.1) [8]:

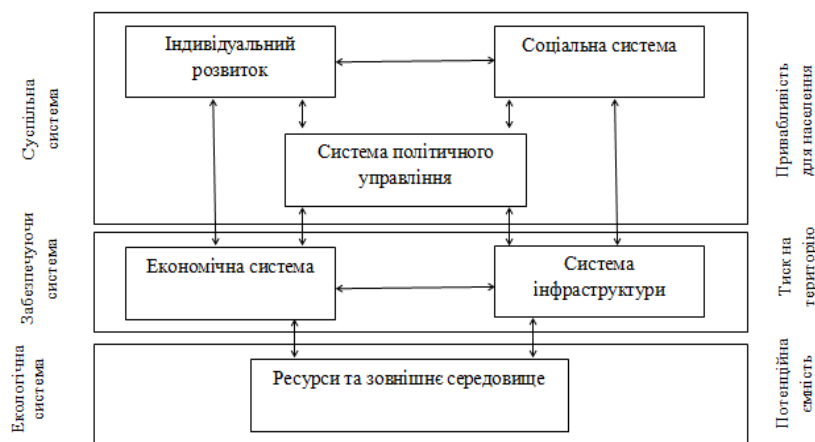

Рис.1. Взаємозв'язок основних підсистем з антропосферою

UNW також встановлено три комплексні (інтегровані) індикатори сталого розвитку туризму в дестинації: 1) індекс потенційної ємності; 2) індекс тиску на територію; 3) індекс привабливості для населення [1], які частково корелюють з запропонованою класифікацією (див. рис. 1).

Основними принципами відбору індикаторів сталого розвитку туризму мають стати: гармонійність, збалансованість, релевантність, наявність статистичних даних, можливість їх отримання (доступність), правдивість, порівнянність, можливість прогнозування. Існуючі індикатори мають бути адаптовані до національних умов і потреб.

На регіональному рівні в основу мають бути покладені регіональні стратегії і програми розвитку туризму. Для моніторингу та оцінювання Стратегії економічного та соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011-2020 рр. необхідна оцінка системи показників, задач і критеріїв [6]:

- показники результатів реалізації Стратегії;
- індикативні показники для кожного етапу реалізації Стратегії;
- пріоритети (критерії) в рамках "модернізаційного" сценарію;
- завдання (задачі) з реалізації кожного напрямку (пріоритету) Стратегії.

Також, щодо вибору показників, необхідно враховувати дослідження Світового економічного форуму з конкурентоспроможності країн у сфері туризму і подорожей [5].

Додатковими показниками моніторингу є екологічні показники Концепції Державної цільової

екологічної програми розвитку Криму («Екологічно безпечний Крим» на 2011-2015 рр.).

Першим і головним стратегічним пріоритетом соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим є «...модернізація санаторно-курортного і туристичного сектору» [6]. Задачами щодо реалізації цього пріоритету є [6]:

- зниження гостроти екологічних проблем та забезпечення належного екологічного стану регіону;
- удосконалення регулювання сфери використання ресурсів прибережної зони;
- збереження об'єктів культурної спадщини, біологічного різноманіття, флори і фауни, природних ландшафтів і місць проживання біологічних видів;
- забезпечення просторової рівномірності використання туристично-рекреаційного потенціалу АР Крим, вирівнювання попиту на ресурси прибережної зони;
- збільшення тривалості активного курортного сезону;
- зменшення частки тінізації послуг, що надаються в рекреаційній сфері;
- формування якісного, конкурентоспроможного туристичного продукту, відповідного світовим стандартам якості;
- забезпечення планомірності перспективного розвитку рекреаційного комплексу та інфраструктури курортно-оздоровчих і рекреаційних територій.

Реалізація другого пріоритету Стратегії - формування аграрного сектора ХХІ століття, крім галузевих, також вирішує важливі завдання щодо забезпечення санаторно-курортного і туристичного сектору продуктами харчування, розвитку виробничої, ринкової, транспортної, соціальної інфраструктури в сільській місцевості, що зможе стати стимулом для розвитку сільського зеленого туризму.

Реалізація третього напрямку (пріоритету) Стратегії – модернізація галузевої структури промисловості для розвитку санаторно-курортного і туристичного сектору повинна забезпечити: зниження антропогенного тиску на довкілля та руйнуванням природних систем і ландшафтів за рахунок модернізації структури промисловості; раціоналізацію енергозабезпечення АРК на принципах оптимального використання місцевих енергетичних ресурсів.

Надзвичайно важливим для розвитку туризму є реалізація четвертого пріоритету Стратегії - розвитку транспортного потенціалу по всьому спектру завдань: розвиток автотранспортного комплексу; створення сучасної системи автошляхів загального користування; забезпечення розвитку пасажирського транспорту загального користування; будівництво і розвиток сучасних морських торговельних портів; реалізація стратегічних транспортно-транзитних можливостей Криму; розвиток залізничної інфраструктури; розвиток авіаційного транспорту.

Щодо п'ятого пріоритету передбачено - створення середовища, сприятливого для життя, як комплексної підсумкової мети розвитку регіону включаючи: створення умов для сталого зростання доходів працюючого населення; формування активного бізнес-середовища; оптимізація системи соціального захисту малозабезпечених; модернізація освітньої системи, створення умов для поліпшення здоров'я населення; поліпшення навколишнього середовища; створення сприятливих організаційно-економічних умов для соціокультурного та гуманітарного розвитку; розвиток житлово-комунальної сфери та поліпшення забезпечення населення АРК житлом; забезпечення контролю над якістю товарів і послуг з метою захисту прав споживачів на регіональному ринку.

В якості збалансованої системи сталого розвитку туризму цікавою є модель Дублінського технологічного інституту [2], яка включає 6 основних напрямків: спадщина, інфраструктура, підприємство, громада, відвідувачі, адміністрація. Ця модель містить ряд важливих показників, які не знаходять відображення в інших моделях, однак, вона орієнтована більше на розвинений туристичний ринок (не пляжного відпочинку), тому потребує модернізації індикаторів при адаптації до рекреаційних ринків що розвиваються (рис 2). Розвиток об'єктів інфраструктури як «точок росту» є актуальним і необхідним напрямком розвитку туризму.

Необхідно витримувати баланс між кількісними і якісними індикаторами, а також забезпечити повноту показників на всіх рівнях реалізації. Істотним недоліком існуючих індикаторів сталого розвитку є відсутність пріоритетів. Тому нами пропонується використовувати коефіцієнти вагомості показників, що характеризують ступінь значущості окремого показника в інтегрованому показнику (визначаються на підставі експертних оцінок або за допомогою методу головних компонент).

Можливий алгоритм побудови інтегрованих індикаторів, що відповідають вимогам, які вказані вище, містить наступні етапи [9,10].

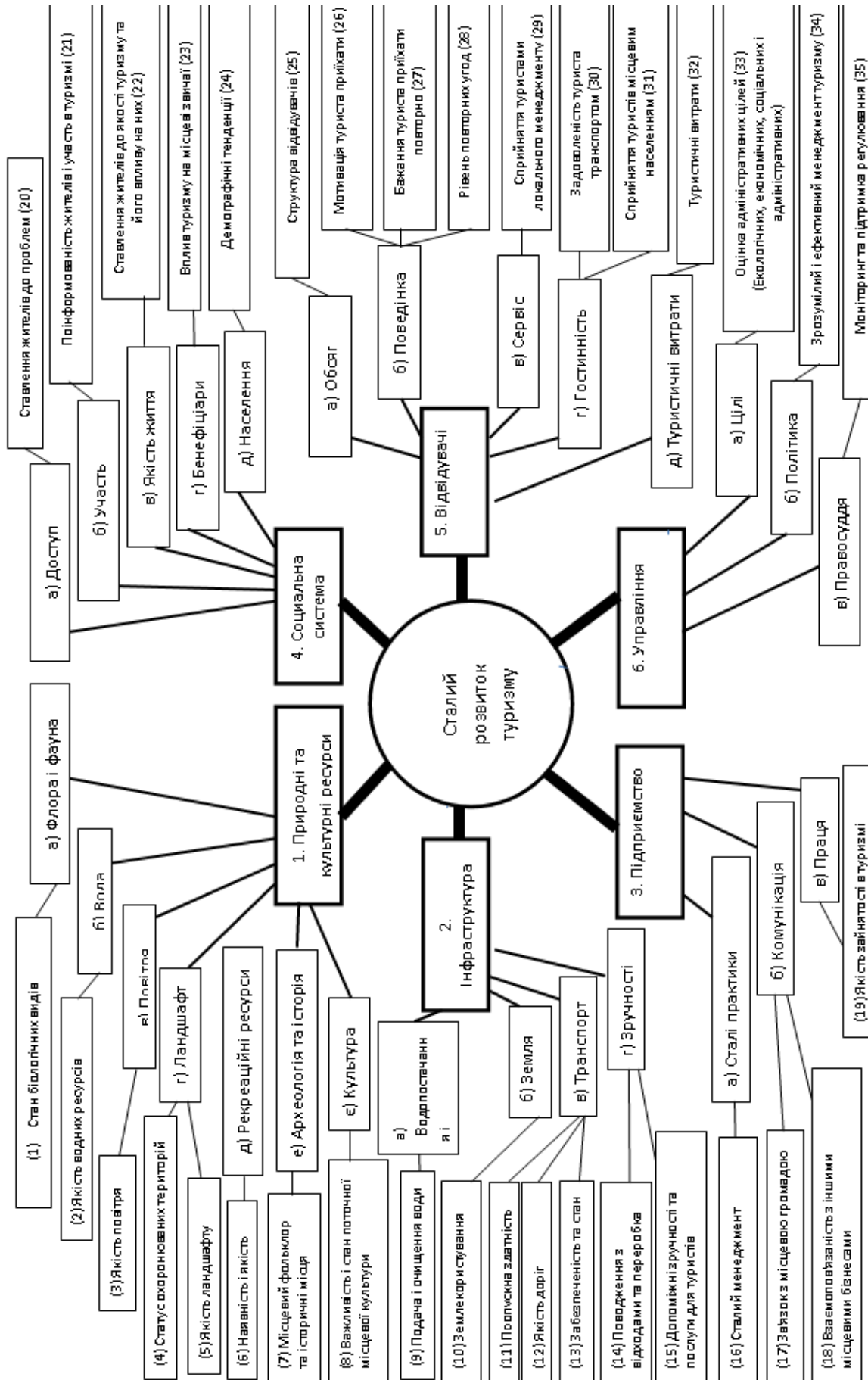

Рис.2. Модель сталого розвитку туризму

Використовуючи вихідні вимірювані показники (статистичні дані), що відповідають кушці цілей та критеріїв, за допомогою методу головних компонент будується індекс (інтегральний показник) наступного рівня. Виходячи з інформативності компонент виділяється не більше трьох компонент для кожної групи показників. Вони легко розбивають вихідні показники на кластери близьких показників (рис. 3).

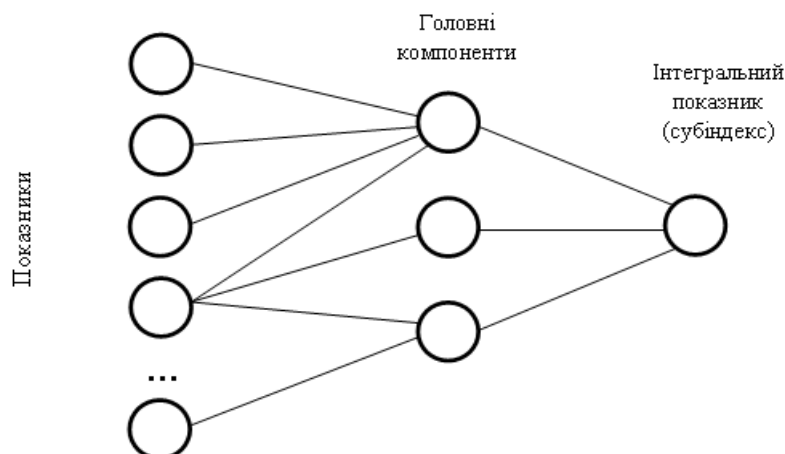

Рис.3. Побудова методу головних компонентів

Блоки, що відповідають кушці цілей, утворюють сукупність субіндексів, які об'єднуються в інтегральний показник більш високого рівня (індекс рівня).

1. Для цілей, які погано формалізуються в інтегральний показник наступного рівня, включаються як кількісні дані, так і якісні показники, отримані в результаті кваліфікованих експертних оцінок.
2. Попередня нормалізація показників (кількісних та якісних) може здійснюватися по відношенню до максимальних і мінімальних оцінок показників:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij} - \min_{1 \leq j \leq n_i} a_{ij}}{\max_{1 \leq j \leq n_i} a_{ij} - \min_{1 \leq j \leq n_i} a_{ij}}$$

де x_{ij} – нормовані показники, a_{ij} – вихідні показники в кількості n_i для i -го блока показників, $i = \overline{1, m}$.

Або нормування відносно середнього значення (тобто з нульовим середнім). У цих випадках вагомих внесок вносять дисперсії, тобто ті показники, які найбільш сильно змінюються в досліджуваному періоді.

Динаміка змін показників кожного з рівнів характеризує процес змін у системі туризму, що дозволяє своєчасно приймати ефективні управлінські рішення. Такий похід дозволяє мати розширюється список інтегральних показників, придатний для різного рівня деталізації.

Необхідною складовою такої методики є побудова прогнозу і прогнозних показників і порівняння їх з реальними або ідеальними, що забезпечить моніторинг процесу та своєчасну їх адаптацію.

Висновки: Систему індикаторів сталого розвитку туризму забезпечує ефективне управління та контроль над всіма важливими напрямками регіонального розвитку туризму. Практична реалізація розробленої системи показників здійснюється з обов'язковим дотриманням процедур верифікації прогнозу. Це дозволить через реалізацію перспективних точок росту забезпечити стійке соціально-економічне зростання регіону. Це дозволить через виявлення та ліквідацію вузьких місць і реалізацію перспективних точок росту забезпечити стійке соціально-економічне зростання регіону.

Джерела та література:

1. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму : теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Тетяна Іванівна Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
2. DIT-ACHIEV Model for Sustainable Tourism Management // Dublin Institute of Technology [Electronic resource]. - Access mode: <http://dit.ie/dit-achiev/dit-achievmodel/dit-achievmodelldiagram/>
3. Показатели устойчивого развития: структура и методология : пер. с англ. - Тюмень: Изд-во ИПОС СО РАН, 2000. – 359 с.
4. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2013–2014 / Klaus Schwab. - Geneva: World Economic Forum, 2013. – 569 p.
5. Blanke J. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013: Reducing Barriers to Economic Growth and Job Creation / Jennifer Blanke, Thea Chiesa. - Geneva: World Economic Forum, 2013. – 517 p.
6. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011-2020 годы [Электронный ресурс] / Верховная Рада Автономной Республики Крым. – 2010. - № 121-6/10. – Режим доступа : <http://www.ark.gov.ua/blog/2010/12/15/strategiya-razvitiya-ark-obsuzhdaem-vmeste>.
7. Цьохла С. Ю. Трансформація рекреаційної діяльності та розвиток регіональних ринків курортно-рекреаційних послуг (методологія, аналіз і шляхи вдосконалення): монографія / С. Ю. Цьохла. - Сімферополь: Таврія, 2008. – 352 с.

8. Трусова К. Е. Формирование системы показателей для управления развитием муниципального образования в посткризисный период / К. Е. Трусова // Проблемы современной экономики. – 2011. – №2. – С. 260–263.
9. Лукьяненко В. А. Математическое моделирование эффективности функционирования социально-экономических систем / В.А. Лукьяненко // Анализ, моделирование, управление, развитие экономических систем : сборник научных трудов VII Международной школы-симпозиума АМУР-2013, Севастополь, 12–21 сентября 2013 г. / Под ред. доцента А. В. Сигала. – Симферополь: ТНУ им. В. И. Вернадского, 2013. – С. 251–255.
10. Козлова М. Г. Моделирование принятия социально-экономических решений в условиях неопределенности / М. Г. Козлова, В. А. Лукьяненко, Ю. Е. Иванова // Культура народов Причерноморья. – 2011. – № 218. – С. 228–235.

Гончаренко Т.П.

УДК 658.5: 338.3

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТРИВАЛОСТІ СТАДІЙ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

***Анотація.** В статті продемонстровані результати дослідження, сучасних на даному етапі розвитку економічної науки, підходів до визначення тривалості стадій життєвого циклу промислового підприємства. Виявлені та систематизовані специфічні особливості стадій життєвого циклу для промислових підприємств. Проведений порівняльний аналіз існуючих підходів до виявлення етапів життєвого циклу підприємства та за умов наявності наукових розробок з визначення дії кожного з них, були з'ясовані розходження у загальному періоді діяльності підприємства.*

***Ключові слова:** стадії життєвого циклу, промислове підприємство, підходи до визначення тривалості стадій життєвого циклу.*

***Аннотация.** В статье продемонстрированы результаты исследования, современных на данном этапе развития экономической науки, подходы к определению длительности стадий жизненного цикла промышленного предприятия. Выявлены и систематизированы специфические особенности стадий жизненного цикла для промышленных предприятий. Проведен сравнительный анализ существующих подходов к выделению этапов жизненного цикла предприятия и при наличии научных разработок по определению времени действия каждой из них, были выявлены расхождения в общем периоде деятельности предприятия.*

***Ключевые слова:** стадии жизненного цикла, промышленное предприятие, подходы к определению длительности стадий жизненного цикла*

***Summary.** Article demonstrated research results at this stage of modern development economics approaches to determining the duration of life cycle stages of the industrial enterprise. Systematically identified and specific features of life cycle stages for industrial enterprises. A comparative analysis of the existing approaches to the allocation lifecycle of the enterprise and in the presence of scientific research on the determination of the actions of each of them, were found discrepancies in the total period of the company.*

Determining the duration of life cycle stages of the industrial enterprise does not depend on the number of stages and their names. It primarily depends on the factors influencing the activity of the enterprise (externally or internally), as well as the specifics of the interaction of four components of the system life cycle - the industry, businesses, products and technologies that are used by the enterprise for production. Further investigation of the problem should be aimed at determining the specificity of factor influence on each of the stages of the life cycle of industrial enterprise and to identify the specific features of the various combinations of the interaction of certain components of the system life cycle of hierarchical levels.

***Keywords:** stages of the life cycle, industrial enterprise, approaches to determining the duration of life cycle.*

Постановка проблеми. Питання життєвого циклу промислового підприємства аналізуються з позиції стратегічного менеджменту, маркетингу, управління персоналом чи фінансів, які в подальшому в рівній мірі можуть застосовуватися з метою визначення економічного потенціалу підприємства в різні періоди його існування. Наряду з цим, постає проблема виявлення не лише на якій стадії життєвого циклу знаходиться підприємство, але й коли воно ввійшло в цю стадію і скільки вона ще буде тривати. Отримання інформації такого роду на практиці дає можливість оцінити реальну ситуацію та побудувати систему заходів щодо управління промисловим підприємством.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні здобутки побудови сучасної теорії життєвого циклу промислового підприємства дають змогу ідентифікувати стадії та визначити на якій воно саме знаходиться. В даному напрямку присвячено ряд науково-прикладних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: Портера М. [7], Мура Дж. [13], Фокса Х. [11], Ліпіта Ж. [12], Бланка І. [0], Покропивного С. [6], Клота В. та ін. Так, наприклад вивчаючи проблеми побудови системи оцінювання інвестиційної привабливості підприємств Бланк І., Покропивний С. та Клот В. зробили вагомий внесок у формуванні сутності та структури життєвого циклу підприємства. Авторські здобутки в визначеному напрямку дослідження були сформовані Оборською С. [8] при визначенні напрямів побудови стратегічних орієнтирів підприємства, Градовим А. [9] та Лігоненко Л. [4] – при оцінюванні конкурентоспроможності підприємства на ринку тощо. Як бачимо, дані дослідження є визначальними та базовими при вирішенні широкого кола проблем в економіці.